

ՅԻՍՈՒՆ ՏՍՐԻ ԱՌԱՋ

ՆՕԹՔ ԵՒ ՆԻՇՔ

ՆՈՐ ԶԵՌՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վարդավառի կիրակիին (Օգոստ. 4) և նախընթաց երկու օրերու ընթացքին, շաբաթապահոց Ուրբաթի և Տապանակի տօնի Շաբաթ օրը, Ս. Պատրիարք Հօր շնորհաբաշխութեամբ՝ Սրբոց Յովորեանց Մայր Տաճարին մէջ տեղի ունեցան ձեռնադրութիւններ ութ դպիրներու, հինգ սարկաւազներու և երկու տրեզաներու, ամէնքն ալ խարտաւիչակութեամբ Լուսաւարապետ Տ. Մեսրոպ Արքազանի:

Հինգ սարկաւազները շրջանաւարտներն էին ժառանգաւորաց բաժնի վերջին դասարանին: Սարկաւազակեան աստիճանին քարձրացուեցան Անդրանիկ Տօնիկեան (Տ. Հայկասեր Վրդ.՝ Ծ. Խ.), Քիւլիսցի, Գահիրէէն եկած. Արեգ Բաբուրեան, Զուղացի, Պաշտաւէն եկած. Արմենակ Ոսկերիչեան, Երզնկացի, Գահիրէէն եկած. Պաշիկ Մանուէլեան, Այնթապցի, Հալէպէն եկած. Ազատ Երեցեան, Էլէէրէկցի, Գահիրէէն եկած:

Հինգն ալ, ընդհանուր առմամբ, յաջողութեամբ աւարտած ըլլալով ժառանգաւորացի քառամեայ ընթացքը, վարուց և բարուց տեսակէտով, այսինքն իրենց հոգեւորութեամբը և, արժանաւոր նկատուեցան կրօնական կեանքի: Ուրբաթ երեկոյեան ձեռնադրուեցան կիսասարկաւազ, իսկ Շր. առաւօտ՝ Աւագ Սարկաւազ: Կիրակի օր ձեռնադրուեցան երկու տրեզաներ՝ Տ. Շնորհք և Տ. Արթուր:

(«Սինո», 1985, Թ. Յարի, Սեպտեմբեր, Թիւ 9, էջ 288):

Վերջերս, քօղարկուած և անանուն յօդուածագիր մը, Քղարկից անուան տակ, «էրեբունի» թերթին մէջ կը գրէ. «Երուսաղէմի Պատրիարքը հայկական սրբատեղի մը կը զիջի մզկիթի մը շինութեան համար»: Երուսաղէմի Միաբանութեան և ժողովուրդին ծանօթ է յիշուած աւերակոյտը, որ աւանդաբար կը կոչուի Թովմաս Առաքելի Տունը, և բնաւ հայկական սրբավայր եղած չէ և ոչ ալ հողային սեփականութիւն չայոց Պատրիարքարանի:

Այս մասին երուսաղէմի հայ պատմութեան աղբիւրները երեք են. «Պատմութիւն Երուսաղէմի», երկու հատոր, Յիզքան Սաւալանեանց, որ յիշուած տեղոյն վերաբերեալ ունի հատուած մը (Բ. Հատոր, էջ 1142): «Եսայի Պատրիարք իրաւամբ կը մեղադրուի որ փորձած է տիրանալ Թովմաս Առաքելի Տուն կոչուած աւերակին, որ անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր Մահմետականներու ձեռք կը գտնուէր: Եսայի Պատրիարքը, խաբուելով իր մտերմութիւնը վայելող պաշտօնաններու անմիտ թելադրութիւններէն, չկրցաւ ո՛չ ժամանակը կշռել և ոչ ալ այդ աւերակը Հայոց սեփականութիւն ընելու միջոցները նախատեսել: Այս շրջանին, ազդեցիկ Մահմետական մը վերականգնեց անոր խարխալը պատերը և ծախսողոց Պատրիարքին այդ փլատակին տիրանալու փորձը: Այս անխորհուրդ ձեռնարկը Վանքին արժեք 60,000 դահիկան, այնպիսի ժամանակ մը երբ պարալէքն էր սնտուկը»:

Երուսաղէմի երկրորդ պատմագիրը, Աստուածատուր Եպս. Տէր Յովհաննէսեան

¹⁶ Բաղրուպանեմ Դուկաս (Patrubany), 1861–1924, աշխութեամբ հայ հունգարական լեզուաբան ու բանասէր. ստուգաբանական յօդուածներ ունի ՀԱՍՏԱՄ. Նրա մասին Անի կարծիքը տե՛ս նա՛մ. 26:

¹⁷ Անը Երեւանում ապակետայ Կրատարակէ և այս բարբառներից մի քանիսի ռուսաձևացում իրենքինները կամ Վենետիկներին:

¹⁸ Ինքնագրում՝ այսպէս:

¹⁹ Նկատի աւելի մի արհեստի զայնուհի աղօթքը, որ Հ. Յ. Տաշեանը 1893-ին Կրատարակէ և 50 լեզուով, 103 էջ:

(2 հատոր, 1890), որեւէ յիշատակութիւն չունի այս վայրի մասին: Իսկ Մկրտիչ Եպս. Աղանունին, հեղինակ՝ «Հայկական Հին Կանքեր եւ Եկեղեցիներ Սուրբ Երկրին մէջ» գրքին (Երուսաղէմ, 1931), կը յիշատակէ մօտ 70 հին եւ նոր վանքեր, ներառեալ նոյնիսկ Անդրյորդանանի մէջ Քէէէքի եւ Սալթի հայ եկեղեցիները, չունի որեւէ ակնարկութիւն Թովմաս Առաքեալի Տանը Հայոց պատկանելիութեանը մասին:

«Էրեբունի»ի յօդուածագիրը կը մէջբերէ թէ «Շղթայակիր Պատրիարքը գնած է զայն հազար զովթայի, այսինքն 30,000 արծաթ դրամի, ինչպէս կը հաստատուի հին հաշուետումարներով: Յայտնի կ'ընեւ սակայն, որ Շղթայակիր վախճանումէն ետք, վաճառողները վերստին տիրացած են այդ Տունին, զոր վերստին կը գնէ Պօղոս Պատրիարք Աղլիանուպոլսեցին»: Եւ յօդուածագիրը կ'աւելցնէ՝ «Այսպէս գրած է «Պատմութիւն Երուսաղէմի» գրքին Բ. Հատոր, էջ 717ը»:

Անպարկեշտ յօդուածագիրը փորձած է այս խնդրին մասնակից ընել Շղթայակիր Պատրիարքին: Փորձեցինք գտնել յօդուածագրին յիշած արեւելք եւ յիշուած անունը պատմագրին, բայց կարելի չեղաւ, ինչպէս կարելի չէ եղած ցարդ իր յիշած ու գրած սուտերը ստուգել: Յօդուածագիրը կը յիշէ թէ 5-6 տարիներ առաջ մեծ ճակատամարտ մը տեղի ունեցած է Հայ եւ Իսլամ երիտասարդներու միջեւ: Այս ճակատամարտը յօդուածագիրը իր երազին մէջ տեսած է կ'երեւի: Կը յիշէ նոյնպէս թէ Հայոց Պատրիարքը 5-6 տարիներ առաջ դատ բացած է այս կալուածին համար: Սակայն կը հարցնենք յօդուածագիրը զրաբանին թէ կարելի՞ է դատարան ներկայանալ առանց կալուածագրի: Դալով յիշուած նամակի գիւտին, որ ստորագրութիւն չի կրեր, մեծագոյն փաստն է իր կեղծուած ըլլալուն:

Իրողութիւնը հետեւեալն է: Ասկէ բանի մը տարիներ առաջ, Երուսաղէմի Քաղաքապետարանը, իբր վտանգուած շէնք, այս աւերակի նորոգութեան ձեռնարկեց:

Իսլամները իբրեւ սեփականատէր՝ բողոքեցին: Ժամանակ մը վերջ, Իսլամները փորձեցին աւերակը աղօթատեղիի վերածել: Այս անգամ Հնագիտական Բաժինը փակեց տեղը երկաթեայ դռներով եւ հետեւեալ յայտարարութիւնը դրաւ փակուած դրան վրայ, երեք լեզուներով. — Department of Antiquities and Museums. Please, don't throw garbage or dirt. Guilty will be punished.

Յիշեալ յայտարարութիւնները կը դրուին այն վայրերու վրայ, որոնք պետական եւ հնագիտական յուշարձաններ կը նկատուին: Որով այս վայրը մօտ 300 տարի լքուած աւերակ մը ըլլալէ յետոյ, կը նկատուի հնագիտական վայր, որուն ներկայ հանգամանքը կը մնայ անփոփոխ, այսինքն ոչ մէկ պահանջատիրոջ կրնայ պատկանիլ: Տխրահռչակ յօդուածագիրը, որուն ինքնութիւնը ծանօթ է մեզի, իր երեւակայութիւնը շատ հեռուները կը տանի թէ իր մէջբերած նամակին մէկ օրինակը յանձնուած է Ն. Վեհ. Հիւսէյն Թագաւորին:

Չմոռնանք հոս յիշատակելու զաւագրութիւնը բոլորին ծանօթ այս յօդուածագրին, որ երեք տարիներ է ի վեր յամառօրէն փորձեց հրահրել Իսլամ տարրերը Հայոց Պատրիարքարանի դէմ, փորձելով համոզել զիրենք թէ եղիշէ Պատրիարքն է որ արգելք կը հանդիսանայ Իսլամ աղօթատեղիներու շինութեան: Բարբախտաբար սակայն ողջախոհ Իսլամները շատ լաւ կը ճանչնային բանսարկութիւնը, եւ վերջապէս համոզուեցան որ խնդրոյ առարկայ եղած աւերակին սեփականութիւնը առարկայ է պետութեան հնագիտական բաժնին եւ իրենց միջեւ:

Ժամանակին շուն մը կար, որ ամիսը անգամ մը գերեզմաննոցներէն կամ աղբի թիթեղներէն ոսկորի կամ աղտոտ քուրջի կտորներ կը բերէր, իր շունի տրամաբանութեամբ կարծելով թէ հաճելի կը դառնայ այս կերպով իր տիրոջը: «Էրեբունի»ի թղթակիցը երեք տարիներ է ի վեր այդ շունին դերն է որ կը կատարէ, զգուցե՛նլով իր տէրերը իր յերկրած սուտերով:

ԵՄՐԱԿՐՈՒԹԻՒՆ